

WAGNERIANA CATALANA Nº 39 ANY 2013

TEMA 5: WAGNERISME

TÍTOL: JOAQUIM PENA I GERMAINE DE ARANDA

AUTORA: *Montserrat Vila*

Aquest any, bicentenari del naixement de Richard Wagner, hem volgut recordar al fundador de l'Associació Wagneriana de Barcelona, Joaquim Pena i la seva esposa Germaine de Aranda.

Germaine de Aranda Constantin (París, 4 de maig de 1888 – Barcelona, 19 de novembre de 1974), a part d'ésser l'esposa de *Joaquim Pena Costa*, és també una violinista, pianista i cantant.

El naixement de *Joaquim Pena* coincideix amb un moment polític nomenat Sexenni Democràtic (1868-1874); fracassada la monarquia constitucional d'Amadeu de Savoia s'havia proclamat la I República espanyola (11-2-1873), enderrocada pel cop d'estat del General Pavia (3-1-1874). Poc després amb el cop d'estat del general Martínez Campos s'acaba el Sexenni i comença la restauració borbònica amb el fill d'Isabel II, hi ha la particular satisfacció dels sectors conservadors catalans quan desembarca Alfons XII (9-11-1876) a Barcelona, moments d'eufòria econòmica (Josep Termes, *Historia de Catalunya*, Ed 62, BCN 1987).

La família de Joaquim Pena

Joaquim Pena i Costa naixí a Barcelona, Plaça St. Josep Oriol, 3, 2on. pis, l'1 de juliol de 1873 i va morir també a aquesta ciutat – Plaça de Llevant, actualment de Joaquim Pena, 2, el 25 de juny de 1944. El pare de Joaquim, *Josep Pena Roca* (Montblanc 16-4-1825 – Barcelona 22-7-1886), de família procedent de Montblanc, era magistrat, que, com es deia en aquell temps era "la noblesa de la Toga". La seva mare *Carme Costa Álvarez*, (Madrid 1845 – Barcelona 1-4-1894) filla de *Joaquim Costa González* de Barcelona, comissari de guerra i de Paula Álvarez Carballo de Madrid. Joaquim i els seus germans Josep i Ramon estudiaren als Jesuïtes de Casp (Barcelona). Les

Associació Wagneriana. Apartat postal 1159. Barcelona 08080
[Http://www.associaciowagneriana.com](http://www.associaciowagneriana.com) info@associaciowagneriana.com

seves germanes són Mercè i Conxa. Ramon (1881) es va casar a l'església de Montesion (1904) amb Maria Lluïsa Cardenal Navarro (1881). Un fill d'ell, Carlos i la seva neta Pilar porten el cognom Pena a Barcelona. A casa seva tenen els quadres dels avis.

L'altre germà Josep, casat a Barcelona amb Júlia Rich, per qüestions econòmiques, emigraren a Buenos Aires (Argentina) amb els seus fills. Josep Maria va ser president de l'Associació Wagneriana i va rebre diferents músics de Barcelona i molts amics del seu germà Joaquim. M'explicava la senyora Mariona Agustí de Bonet que quan van anar a l'Argentina, la seva mate Conxita Badia (Barcelona 14-11-1897 – 2-5-1975) es va sentir molt agraïda amb Josep Maria Pena, li havia escrit el seu germà Joaquim perquè la tractés com havia atès a Pau Casals quan va estar a l'Argentina: li portava la cartera amb les partitures. Conxita, segons m'explica la seva filla estava agraïda a Joaquim Pena, perquè quan era molt joveneta va demanar permís al seu pare per cantar de "Noia Flor" el Parsifal que protagonitza el tenor Francesc Viñas i que es cantà en català al Palau de la Música de Barcelona el 1913. La correspondència de Conxita Badia amb Josep Maria Pena Costa és prova de l'amistat que va quedar entre ells quan va retornar del seu exili de l'Argentina.

La importància en música dels emigrants catalans va ser impactant. El passat setembre a Tandil se celebraren unes importants jornades internacionals sobre Història, art i política (Tandil 26/28-9-2013) a l'Argentina. La ponència de la doctora Josefina Irurezun va ser "Música del exilio 1900-1940: los catalanes y la Asociación Wagneriana de Buenos Aires".

Un fill de Josep Maria Pena Costa, retornà de l'Argentina per estudiar Marina Mercant. Josep Maria Pena Rich va inventar un sistema per reflotar vaixells de guerra i durant un temps va ser espia. Es casà amb una noruega de cognom alemany, Gundrun Möller. Dels seus tres fills, dos viuen a Madrid; una filla a Bòston i passa temporades a Biarritz; on també havia passat temporades Josep Maria Pena Rich. Ramon, l'altre germà (1881) es casà el 1904 amb M^a. Lluïsa Cardenal Navarro (1881). Un fill, Carlos, va ser advocat, així com la seva neta, que conserva el cognom Pena, a Barcelona. Guarda els quadres de *Joaquim Pena*.

De les germanes, Mercè, tenia una casa compartint la propietat amb el seu germà Joaquim (carrer d'Amèlia, 12 Padró de Sarrià any 1916). Casada amb Pablo Figuerola Ferrer, Comte de Figuerola. L'altra germana, M^a. de la Concepció (Conxa) (1884-1964), casada amb Víctor Blajot Romero (1880-1974), advocat i wagnerià.

Segons m'explica el jesuïta Josep M^a. Coll d'Alemanys, Catedràtic de Filosofia de la Universitat Ramon Llull va conèixer els jesuïtes, Víctor Blajot, provincial, va signar per part dels jesuïtes la fundació ESADE. Va formar missioners per anar a Bolívia a on va acabar els seus dies. Jorge Blajot va viure molt temps a Madrid, va ser dirigent de Radio Vaticano, era poeta i tocava el violí. Dues de les seves germanes, Carme i Maria, van ser monges del Sagrat Cor. Manuel va ser enginyer. Ignasi, metge radiòleg, organitzava tertúlies literàries a Calella de Palafrugell.

Els estudis musicals de Joaquim Pena

Climent Baixes Cuyás (Barcelona 28 de juliol de 1854) va ser el professor de música de *Joaquim Pena* als jesuïtes. Baixes s'havia format a l'Escolania de l'església de Sant Jaume de la qual posteriorment va ser mestre i organista. Havia estat alumne dels Mestres Manent, J. Ribera i també d'Anselm Barba, que va escriure "Notes d'un Viatge a Bayreuth". Amb aquesta base no és estrany que *Joaquim Pena* tingués una bona formació musical. Quan l'estrena de Parsifal a Barcelona, ell va provar l'orquestra tocant l'obra al piano. Sabia de memòria moltes parts de les obres wagnerianes.

Com altres músics catalans, el mestre Baixes es va inscriure al Patronat del Festival de Bayreuth (1878-1882) per tal de sufragar l'obra de Parsifal i també va assistir a l'estrena a Bayreuth el 1882 (Diccionari de Música Labor. Tom I, pàg. 163, Barcelona, 1954). D'aquesta Delegació del Festival de Bayreuth hi van formar part la majoria de wagnerians catalans, (segons escriu un article de F.J. Gordillo, Revista Filo Musical N°. 49; l'autor agraeix la informació al Dr. Santiago Izquierdo de Barcelona i als Doctors Sven Friedrich i Günter Fische de Bayreuth, que li hagin facilitat aquestes dades). Entre els que formaren part d'aquesta Delegació hi ha Bartomeu Robert (1842-1902), que va

ser Alcalde de Barcelona (1899); Josep Rodoreda (1851-1922), compositor i mestre director, autor de la música del Virolai, Apel.les Mestres (1854-1936), dibuixant, compositor i poeta; Dr. Joan Marsillach (1821-1896), pare de Joaquim Marsillach, Josep Vilaseca Casanovas (1848-1910), arquitecte i col.laborador de Lluís Domènech i Muntaner; Guillermo Morphy (1836-1899), compositor i secretari personal d'Alfons XII i protector de diversos compositors com Tomàs Bretón, Isaac Albéniz o Pau Casals; altres, com Josep Balari (1844-1904), filòleg, traductor de Tristan i Isolda (1885); Antonio Peña Goñi (1846-1896), defensor de Richard Wagner a Madrid, traductor de Rienzi (1875) i autor d'una monografia dels Mestres Cantaires (1893). Dos Delegats vivien a París: Rogelio de Egusquiza (1845-1915), escenògraf wagnerià, que va conèixer a Richard Wagner i el va pintar; i Fernando de Aranda (1846-1919), músic i pare de *Germaine de Aranda*, sogre de *Joaquim Pena*.

Joaquim Pena: Crític musical i traductor

Va estudiar Dret a la Universitat de Barcelona, però no va exercir d'advocat. Es va dedicar a traduir tota l'obra wagneriana, els llibrets de l'obra en prosa, però també va traduir altres compositors europeus. Va impulsar el wagnerisme a Barcelona i va fundar l'*Associació Wagneriana* al 1901. L'obra traduïda és anterior a la normalització de la llengua catalana. També va treballar per al teatre líric català.

Era l'any que les eleccions a Barcelona foren un gran èxit per la Lliga. Era la consolidació de la nova força política i el naixement d'una nova etapa de la història de Catalunya.

Com a crític musical escrivia, entre d'altres revistes a L'Opinió, en el suplement literari La Setmana Catalanista, publicació que només va durar cinc setmanes, 4 números. A partir d'aquest tancament es formà la Societat Joventut, que va editar la revista Joventut, en la que també hi col.laboraren Pompeu Janer i Alexandre de Riquer, que li van donar prestigi durant 7 anys (1900-1906), 7 volums. A Joventut, *Joaquim Pena* s'ocupava de la vida musical de Barcelona. Era una revista que es deia independent, però estava afiliada a Unió Catalanista i fou el primer nucli real de l'esquerra catalana.

També va ser el crític musical de La Publicidad, que tenia la redacció al Passeig de Gràcia/Consell de Cent, i de moltes altres revistes i diaris. Estava present en tota classe d'esdeveniments musicals a Barcelona.

Secretari de l'Orquestra Pau Casals (1920)

Una nova etapa de la vida de *Joaquim Pena* començà quan Pau Casals el nomenà Secretari de la nova Orquestra. Organitzà la plantilla, va traduir al català cançons de diferents compositors, recaptà patrons, en resum, va ser el motor de tota activitat (Francès Costes i altres; Correspondència entre Pau Casals i Joaquim Pena, Ed. Mediterrània, Barcelona 2012).

Després d'acabar la I guerra mundial va retornar la música wagneriana a escoltar-se; l'actitud dels països europeus respecte Wagner va canviar. Sota la batuta d'Otto Klemperer es va fer una *Tetralogia* al Gran Teatre del Liceu, cantada en llengua alemanya per primera vegada. S'havia jubilat el tenor Viñas (1919) (R. Alier-F. Mata "El Gran Teatre del Liceu, Barcelona 1991).

La família de Germaine de Aranda Constantin

Germaine va néixer a París (1888), va viure uns anys a Istanbul i va arribar a Barcelona el 1909, on va viure fins la seva mort (1974). Es va casar amb *Joaquim Pena* (1924).

L'avi patern de *Germaine* era Fernando de Aranda, nascut a Jaén i l'àvia Joana Octavia Seadot-Bertrix nascuda a Bordeus.

El pare de *Germaine*, Fernando de Aranda Seadot-Bertrix (Madrid 1846 – Barcelona 1919), s'havia casat a Madrid per primera vegada amb la mare de Fernando de Aranda Gonzalez, arquitecte, germanastre de *Germaine*, i en segones núpcies amb Lluïsa Constantin, de París. Van tenir 6 fills.

Fernando de Aranda Seadot-Bertrix (Madrid, 1846 – Barcelona, 1919) estudià al Conservatori Superior de Música de Madrid. Guanyà el premi extraordinari del Conservatori de Brussel·les. A París muntà una Acadèmia de música. Donà concerts d'orgue a l'Exposició Universal de París. Fou concertista dels concerts Colonne i Lamoureux. Va ser un alt dignatari de la Cort Imperial de Turquia. Gran distinció li va fer el sultà Abdul Hamid II després d'un concert

Associació Wagneriana. Apartat postal 1159. Barcelona 08080

[Http://www.associaciowagneriana.com](http://www.associaciowagneriana.com) info@associaciowagneriana.com

donat per *Germaine* al seu Palau, poc abans dels greus successos esdevinguts a Turquia, que determinarà la vinguda a Barcelona de Fernando de Aranda i la seva família, com a conseqüència del destronament del Sultà. L'ambaixador del Sultà de Turquia, Abdul Hamid (1842-1918) li proposà ser Director de l'Orquestra del Teatre del Sultà i de les bandes de l'exèrcit. Ell va acceptar i va residir a Turquia durant 23 anys. Tingué rang de paixà (General). L'any 1909 va retornar a Barcelona, fins la seva mort, el 1919, ciutat en què vivia la seva germana Sofia de Aranda (Sevilla 1849 – Barcelona 8-6-1913), esposa del comerciant alemany Maximilià Hausmann Hofmann (Bamberg, 1839 – Barcelona, 1894). Les famílies es relacionaven. A la mort d l'oncle Fernando de Aranda, és el seu nebot Daniel Hausmann Aranda qui fa tots els tràmits. Anys més tard Pablo Hausmann Aranda és testimoni en la boda de *Joaquim* i *Germaine*. (St. Genís dels Agudells 31-7-1924). També es conserva una carta a la Biblioteca de Catalunya.

Va ser amic íntim de Felip Pedrell a qui regalà les seves partitures (guardades a la Biblioteca de Catalunya). Probablement Wagner seria una conversa preferida, i la influència en les seves respectives músiques, concretament el sentit èpic de la música (L'Edili Musical: Actes del III Simposi Carles Ribàs, a l'IEC per Xosé Aviñoa).

Fernando de Aranda i la seva filla *Germaine* donaren concerts conjunts a Barcelona, ell toca el piano i *Germaine* com violinista. Són anunciats per *La Vanguardia* (9 de juny de 1910) i *La Publicidad* (6 de juny de 1910). Fernando de Aranda ofereix fer un concert a casa de Felip Pedrell (Biblioteca de Catalunya, fons Felip Pedrell, M-964 correspondència).

El suplement femení de la revista *Il·lustració Catalana* es deia *Feminal* (1907-1917). Era de gran qualitat amb paper couché, orla i magnífiques fotografies. En el número 27 de març de 1910 es pot veure *Germaine*, acabada d'arribar amb la seva família de Turquia. Llegim a *Feminal*, amb referència a *Germaine*: "uneix un talent de pianista amb una veu deliciosa per interpretar les obres més delicades, una figura hermosa per al cant i remarcable força en el violí". Els seus mestres, Albert Geloso i Thompson, foren escola perfecta. En aquell moment tot el que venia del Sultanat era exòtic.

El germanastre de *Germaine* que coneixem és Fernando de Aranda González (Madrid, 1878 – Damasc, 1968), separat de la primera esposa, es va casar amb una turca de família rica. Es convertí a l'islam i va prendre el nom de Mohammad. Està enterrat al cementiri de Bab-El-Sagmir (*La Vanguardia* 4 d'agost de 2012: Tomàs Alcoberro). Era un arquitecte que va treballar a Damasc. Entre les seves obres: *l'Estació de trens d'Hedjaz de Damasc*, el *Ministeri de l'Interior*, el *Serrall* i l'*Hotel Zenobia de Palmira*, on va pernoctar el Rei *Alfons XIII* d'Espanya, qui el va nomenar Vicecònsol Honorari d'Espanya (1912-1936), per ajudar els europeus que estaven a l'Imperi Turc (Alejandro Lago, Pablo Cartagena "Fernando d'Aranda". Instituto Cervantes. Damasc).

Etapa de Sant Genís dels Agudells (1924-1936)

Joaquim Pena es casa amb *Germaine de Aranda* (Església de St. Genís dels Agudells, 30 de juliol de 1924). Segons el certificat de matrimoni, Pau Casals va ser el padrí del casament. Els testimonis són Josep M^a. Rossinyol i Pablo Hausmann Aranda. Varen anar de viatge de noces a l'Escala, a l'Hotel Empúries a la "delitosa Cala de Portitxol", com explica el propi Pena a Pau Casals.

Seguidament anirem a casa de l'amic Garreta i després a Viladrau. Va agrair a Pau Casals la bona acollida a la seva esposa i que acceptés ser testimoni en el seu matrimoni. Juli Garreta era rellotger de St. Feliu de Guíxols i mentre muntava i desmuntava rellotges, pensava en la música. Formava part de les cobles de sardanes que tocaven pel país. Quan les cobles començaren a tocar les sardanes de Garreta, les protestes eren generals. Uns deien que eren sardanes de concert, que no podien ser ballades, que eren wagnerianes. (Josep Pla, *De l'Empordanet a Barcelona*, Ed. Destino Barcelona 1942).

Després del viatge van viure a "un joliu niuet" a St. Genís dels Agudells, "Can Piteu", masia del segle XV, actualment propietat de l'Ajuntament, totalment restaurada, feliços fins que arribat el 19 de juliol de 1936, segons explica en una carta *Joaquim Pena* a Pau Casals: "entraren a casa meva, cremant papers, desordenant els milers de llibres, prenent les joies de la *Germaine* i la seva mare, i 50 pessetes que tenia guardades per donar a la

masovera". Era llogater, no propietari (Anna Costal: La tragèdia d'un Wagnerià i la FAI, revista l'Avenç núm. 359).

Joaquim Pena i *Germaine* van tenir l'oferiment d'anar a casa de Víctor Blajot i la seva germana Conxa, però hi havia molta gent. Van acceptar l'oferiment d'anar a casa de Pau Casals, ja que ell i la seva segona esposa Frasquita (Francesca Vidal, vídua de Felip Capdevila, tresorer de l'Orquestra Pau Casals) s'havien exiliat. Posteriorment van anar a viure a la Plaça Llevant fins la seva mort (28 de juny de 1944), *Germaine li sobrevisqué 30 anys*.

La Plaça Llevant

Actualment és la Plaça Joaquim Pena. A la seva mort, Josep Pla, l'escriptor de l'Empordà, dedica a Joaquim Pena unes paraules de comiat a la Revista Destino i també va dedicar-li un "Homenot" (3 sèrie OC XXI. pàg. 431-432); escriu: "era un home gris, vestia roba gris, arronsat i fredolenc de 55/60 anys...". Josep Pla va escriure força sobre Joaquim Pena, Richard Wagner i els wagnerians. Creu que tenen un esperit especial, no solament escolten i entenen la música wagneriana. Pla no entén la música wagneriana ni la forma de viure de molts wagnerians (escrits cedits per la Fundació Josep la de Palafrugell, 2013).

La professora de filologia de la UB, Alfonsina Janés, m'explica que quan feia la seva tesi doctoral "L'obra de Richard Wagner a Barcelona" (Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona 1983), que va anar a visitar *Germaine*, que ja no tocava el violí, se l'havia venut ni tampoc tenia la biblioteca de *Joaquim Pena*. Havia tingut converses amb Núria Sagnier, "Anna D'Ax" sobre les traduccions de *Joaquim Pena*, ella que en el seu llibre "Wagner vist per mi" (Ed. Wa-I.Imp, Barcelona 1951) diu que Wagner "Té el triple do de la poesia, de la música i una profunda coneixença de les ànimes; ens ha llegat l'obra d'art més completa, encarna i fa viure les possibilitats de l'ésser".

Canvi de nom de la Plaça Llevant

Quan se celebraven 50 anys de la fundació de l'Associació Wagneriana a Barcelona (29-2-1951) solemnement les autoritats barcelonines, amb la

presència de Wieland Wagner, nét de Richard Wagner, la família de Joaquim Pena, presidida per la seva vídua *Germaine de Aranda*, es canvià el nom de la Plaça Llevant per la de *Joaquim Pena*. L'impulsor de la traducció de l'obra wagneriana al català, fundador de l'Associació Wagneriana de Barcelona, secretari de l'Orquestra Pau Casals, traductor de molta obra germànica que ara es canta en català, fins i tot Còsima Wagner l'havia felicitat amb una carta que es conserva. Malgrat això, Sigfrid Wagner quan va venir a dirigir l'orquestra al Gran Teatre del Liceu, desconeixia l'existència del català i que l'obra del seu pare Richard Wagner estigués traduïda a la llengua catalana.